

Носенко Юлія Вікторівна,
здобувачка вищої освіти
Навчально-наукового інституту
права та інноваційної освіти
Науковий керівник –
к.і.н., доцент Головіна О.В.
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

ЦІННОСТІ В СТРУКТУРІ ЮРИДИЧНОЇ АРГУМЕНТАЦІЇ

Юридична аргументація тісно пов'язані з природою юридичної діяльності, оскільки допомоги зберегти та поширити правовий досвід і традицію, знайти найефективніший шлях вирішення конкретного юридичного питання чи вирішення наукової чи навчальної проблеми. Аргументи можна знайти в кожній важливій сфері людської діяльності [1, 2]. У контексті судової практики аргументація є універсальною, логічною та системною процедурою пошуку та обґрунтування переконливих причин рішення щодо юридично значимих подій, їх юридична адекватна оцінка . Серед теоретичних розробок у галузі права термін «аргумент» є [5] аргументованим підходом до формування теорії юридичної аргументації та праворозуміння. У цьому контексті М. І. Козубра слушно констатує, що загальнотеоретична юриспруденція розвивається дуже повільно і не встигає за викликами та змінами часу в Україні та на пострадянському просторі та в усьому світі. Останні три десятиліття у ньому висвітлюється та обговорюється більшість традиційних питань, які переважали з радянських часів. Звісно, ці проблеми ще далеко не вичерпані. Вони часто потребують нової форми, враховуючи зміни в суспільно-правовому житті та досягнення інших наук, особливо зміни останніх кількох десятиліть. Проте життя висуває на порядок денний багато нових тем, які потребують теоретичного осмислення, зокрема питання моделі та правил юридичного мислення, їхні національні особливості [4]. Питання юридичної аргументації, як і аргументації загалом, є міждисциплінарним предметом наукового дослідження, «спільним ґрунтом» для філософії, логіки, лінгвістики, риторики, психології, політології, соціології, права, особливо загальної теорії [3]. Науково-теоретичною основою цього відкриття є Р. М. Абрамович, Ж.-Л. Барзель, М. С. Бергін, Т. І. Дудаш, В. І. Кістанік, М. І. Козубра, пом. Ллойд, О. М. Лобач, Р. Д. Лашенко, М. О. Мельник, А.П. Політюк, П. М. Рабінович, М. Д. Савенко, В. А. Сала, А. В. Хворостанкіна, О. У. С. Шечерби, О. М. Юркевич та ін.

Представники нідерландської школи аргументації Франс ван Еемерен і Роб Гроотендорст визначають аргумент як соціальний, інтелектуальний, словесний акт, який підтверджує або спростовує будь-яку точку зору, що складається з низки тверджень і має на меті переконати аудиторію [10].

Експерт з теорії аргументації Р. Алексія вважала, що з огляду на особливу роль аргументу у визначенні прав та обов'язків людини, поняття аргументу необхідно включити у визначення правової системи. Якщо для нього в законі існує система нормативно-правових актів, яка встановлює вимогу законності та включає норми, закріплені в Основному законі (конституції), статутах та інших законах, він також включив правові принципи в правопорядок, процедуру і логіку. Останнє пояснювалося тим, що аргументи в сучасній судовій практиці безпосередньо впливають на рішення суддів, а отже і на ефективність професійної діяльності адвокатів. Якщо розглядати аргументацію як вираження культури мислення і мовлення, то відсутність вміння аргументувати в судовому рішенні свідчить про відсутність правової культури в суспільстві. Вихідним пунктом аргументації є верхня загальність, яка, за Аристотелем, дозволяє «з будь-якої запропонованої теми зробити чудові висновки і знайти спосіб уникнути конфліктів при захисті місця» [7]. Аристотель використовував слово «зверху» для позначення «місця» (етимологічно слово «зверху» походить від грецького τόπος - «місце»), що означає область людського розуму, в якій зберігаються і досліджуються аргументи. Аристотель назвав це «методом дослідження», суть якого полягає у визначенні «скільки і на які теми є суперечки, про що йдеться і як ми все знаходимо». Аристотель підкреслював, що об'єкт необхідний, тому що в усіх випадках «якщо є сумніви в чистоті тієї чи іншої сторони, нам буде легше відрізнити істину від хибності». Основна відмінність між назвами полягає в тому, що вони узгоджуються з традицією і «або для всіх, або для більшості, або для мудрих – усіх, або більшості, або найвідоміших з них» [7]. Вершини можна визначити як «основу, однакову для всіх предметів» [6]. У «Риторичі» Аристотель пише: «Я кажу, що силіогізми діалектичні та риторичні стосуються того, про що ми говоримо загальними місцями – топами (topoi); вони загальні для міркувань про справедливість, про явища природи і про багатьох інших, відмінних один від іншого предмета [...], хоча б ці предмети були зовсім різні за природою» [6]. Джуліус Стоун вважає заголовки не оманливою категорією, а радше категорією, скоріше дисциплінарні правила, обмеження, набір безпечних правил, які дозволять йти на небезпечний шлях. Існує ряд факторів, кожен з яких може залежати від культурної ситуації, терміновості, випадку та інших подібних ситуаційних міркувань. «І їх різноманіття перекриває і пов'язує два виміри правової системи – мовний та аргументаційний, з якими нам доводиться стикатися щоразу, коли намагаємося діяти. З одного боку є мова з іншого логіка. Однак інші типи контролюють те, як ми працюємо з мовою, щоб підтримувати певну доцільність та стабільність правової системи, незважаючи на постійні зміни. У верхній частині списку юридичних аргументів знаходяться юридичні тексти, приклади, законодавчі мотиви, правові цілі, принципи, концепції, цінності, наукові дані, правові основи, статистика, загальні знання. Щоб обґрунтувати рішення, судді необхідно зосередитися на аудиторії, до якої вони звертаються, і таким чином посилатися на цінності, які вони поділяють.

Серед приблизного переліку основних цінностей, на які підсудні та адвокати посилаються у своїх промовах та керуються судами в обґрунтуванні рішення, виходячи зі своїх аргументів: обов'язок, справедливість, свобода, рівність, людська гідність, добробут, особиста автономія, природна (основоположна) права, власність, життя, щастя. Термін «ціннісна орієнтація» виражає позитивне або негативне значення для феномена особистісних об'єктів і соціальної реальності і є внутрішньою основою відношення людини до різних цінностей фізичної, моральної, політичної та духовної системи. Ціннісна орієнтація - соціальні цінності, які поділяє особистість, які служать меті життя і найважливішим засобом її досягнення і є найважливішим фактором, що контролює мотивацію особистості та її поведінку. Ціннісна орієнтація є продуктом соціалізації індивідів. Вони внутрішньо обумовлені і формуються із взаємозв'язку особистого досвіду з існуючими в суспільстві культурними зразками і виражають власне гідне ставлення, яке відображає життєві потреби. Ціннісна орієнтація - одна з найбільш стійких якостей людини. Вони утворюють своєрідне внутрішнє ядро культури і визначають поведінку людини. Незважаючи на неоднозначне визначення поняття «ціннісна орієнтація», всі дослідники сходяться на думці, що ціннісна орієнтація відіграє важливу роль у регулюванні соціальної поведінки індивідів. Цінності та ціннісна орієнтація є двома найважливішими якостями: висока стабільність і мінливість, як вираження мобільності та відкритості в суспільстві, його групах та індивідах. У той час як цінності та ціннісна орієнтація змінюються, існує суперечність між різним змістом і цінностями між старими та новими цінностями. У різні часи творці конституції намагалися поєднати найважливіші для них свободи, права та переваги, цінності яких були на першому плані, ціннісна орієнтація суспільства. Питання орієнтації на громаду не з легких. Це стосується, зокрема, питання про структуру та ієрархію цінностей, включаючи питання про те, чи поділяє ці цінності суспільство в цілому чи лише частина. Тому можна говорити лише про цінності найпоширенішого плану та відносну вагу, надану їм тією чи іншою громадою в той чи інший історичний період. Відносність моральних цінностей і деяка динаміка всієї ієрархії, а також існування різних систем цінностей у суспільстві унеможливають для країни чітке і однозначне навчання системи цінностей. У 19 столітті професор Харківського університету Л.Є.Владіміров звертав увагу юристів на те, що структура цінностей і, перш за все, їхня ієрархія в різних країнах не збігаються. Він зазначив, що, наприклад, почуття справедливості в нашому суспільстві менш виражене, ніж в англійській чи французькій [8]. В Англії соціальним ідеалом є почуття обов'язку, а у Франції обов'язок також є цінністю, але, що ще важливіше, військова слава, честь і безкорисливе служіння людству. У нашому суспільстві, на думку Л. Є. Володимирова, суспільний обов'язок є чесноти лише тоді, коли розвивається політична чеснота [8]. Не дивно, що в судовому процесі ми знаходимо випадки, коли сторона спору намагається поставити під сумнів легітимність конкретного

закону стосовно його моральної основи. Кожну частину закону можна розглядати як дзеркало пріоритетів, припущень і цінностей, які або існують зараз у конкретному суспільстві, або є бажаними в майбутньому. В даний час більшість конституцій у розвинутих демократіях увійшли до переліку прав і свобод, які вважаються найвищими цінностями суспільства. Різниця полягає в тому, як створюються ці цінності, наскільки вони досконалі, що містять, як вони структуровані в ієрархії - в тексті Основного Закону і в судових рішеннях з тих чи інших питань. Основний закон, наприклад, за словами німецького судді, є «загальним порядком цінностей», який вважається даним, а не створеним самим Основним законом. Деякі німецькі дослідники стверджують, що цей «загальний порядок цінностей», так званий «високими базовими цінностями», «основними концепціями фундаментальних прав» і навіть «неписаними основними конституційними принципами» у судових рішеннях, часто дозволяє тлумачам змити структуру Конституції в її переважних релігійних та ідеологічних розчинниках. Один з цих рецензентів, Зайдлер, писав, що використання таких широких і неоднозначних категорій веде до перемоги спільних цінностей над приватними позитивними правами і свободами: «Хто контролює порядок цінностей, контролює конституцію».

Отже, поняття юридичної аргументації є узагальнюючою категорією, яка інтегровано відтворює обов'язкову, радше за все центральну, системоутворюючу – фахово-спеціальну складову юридичної діяльності. Саме в цій інтегрованості й прослідковано його наукову та практично-прикладну цінність. Юридичну аргументацію визначено як процес і результат обґрунтування істинності (правильності) фактів та/або переконання у прийнятності сукупності аргументів стосовно юридично значущого питання, що виникає під час юридичної діяльності. У процесі осмислення ознак, моделей і видів (типів) юридичної аргументації слід враховувати наявні дискусійні питання розуміння та вживання поняття «аргументація» та інших пов'язаних з ним понять у загальній теорії аргументації й теорії юридичної аргументації, а також особливості теоретичних досліджень юридичної аргументації та практичного використання її результатів.

Бібліографічні посилання:

1. Савчук А. Я. Логічні прийоми аргументації у науково-критичному дискурсі Девіда Лоджа. Записки з романогерманської філології. 2017. № 1 (38). С. 107–115.
2. Щербина О., Щербина Н. Мовчання як аргумент і прояв поваги в аргументації за Джоном Локом. *Sententiae*. 2019. Т. 38. № 2. С. 6–18.
3. Дудаш Т. Правова аргументація: до питання про загальне поняття. *Право України*. 2016. № 8. С. 99–106.
4. Козюбра М. І. Загальнотеоретичне правознавство в умовах сучасних глобалізаційних трансформацій. *Наукові записки НаУКМА*. 2017. Т. 193. С. 3–11. (Серія «Юридичні науки»).
5. Щербина О. Ю. Специфіка витлумачення терміна «юридична аргументація» у логіко-юридичних студіях. *Філософські проблеми гуманітарних наук*. 2016. № 25. С. 61–66.
6. Аристотель. *Риторика*. Античные риторики. М.: Изд-во МГУ, 1978. С. 15-166.

7. Аристотель. Топпика. Аристотель. Соч. в 4-х т., т. 2. М.: Мысль, 1978. С. 347-532.
8. Владимиров Л. Е. Суд присяжных. Условия действия института присяжных и метод разработки доказательств. Харьков, 1873.
9. Alexy, R. A theory of legal argumentation / R. Alexy. Oxford university press, 1989.
10. Eemeren F., Grootendorst R., Kruger T. Handbook of Argumentation Theory / F.van Eemeren, R. Grootendorst, T. Kruger. – Dordrecht-Holland: Foris Publication; Providence-USA, 1987.
11. Kommers D. The Constitutional Jurisprudence of the Federal Republic of Germany. – Durham and London: Duke University Press, 1989. 648 p.
12. Stone J. Legal System and Lawyers' Reasoning / Julius Stone. Stanford, Stanford University Press, 1964. 454 p.

Носенко Юлія Вікторівна
здобувачка вищої освіти
Навчально-наукового інституту
права та інноваційної освіти
Науковий керівник –
к.ю.н., доцент Тищенко І.О.
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

ПРАВО НА БЕЗОПЛАТНУ ПРАВОВУ ДОПОМОГУ ЯК ОБ'ЄКТ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

На сьогодні право на безоплатну правову допомогу гарантоване низкою міжнародних актів, зокрема Загальна декларація прав людини, прийнята 10 грудня 1948 р. Генеральною Асамблеєю ООН, Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, прийнятий 6 грудня 1966 р. Генеральною Асамблеєю ООН, Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, прийнята 11 квітня 1950 р. Радою Європи, та інші міжнародно-правові акти. Національні стандарти щодо забезпечення конституційного права особи на правову допомогу закріплені у Конституції України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР, галузевих процесуальних кодексах, Законі України «Про безоплатну правову допомогу» від 02.06.2011 № 3460-VI, Законі України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 05.07.2012 № 5076-VI та інших нормативно-правових актах.

У своїй річній доповіді Уповноважена Верховної Ради України з прав людини порушила право людини на професійну правову допомогу. Основною проблемою була недостатня обізнаність щодо можливості отримання правової допомоги у більшості закладів соціального захисту, освіти та охорони здоров'я; низька обізнаність громадян про свої права; неконтрольована співпраця центрів вторинної безоплатної правової допомоги з громадськими організаціями; порушення стандартів якості адвокатами